

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ . . .	5
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ	16
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	25
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	39
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ – Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	56
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ . . .	73
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ	84
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Η ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	105
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΑΞΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	116
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ	128
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	141
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	146
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	155
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	159
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	168
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	171
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	184
1ο κριτήριο αξιολόγησης	189
2ο κριτήριο αξιολόγησης	191
3ο κριτήριο αξιολόγησης	193
4ο κριτήριο αξιολόγησης	195
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	197

1.1 Άνθρωπος: κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό ον

- Ο άνθρωπος δεν υπάρχει έξω από την κοινωνία.
- Αυτό είναι το νόημα της φράσης του Αριστοτέλη «ο άνθρωπος από τη φύση του είναι πολιτικό ον».
- Ο άνθρωπος μόνο μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Αναπληρώνει το τρίχωμα, τα νύχια και τη δύναμη των ζώων με τη συλλογική έλλογη δράση.

Η διαμόρφωση της προσωπικότητας

- Ο άνθρωπος γεννιέται με ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά (φύλο, χρώμα ματιών, χρώμα δέρματος κτλ.).
- Όμως, η ανάπτυξη και η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του οφείλονται στην κοινωνική ζωή, στην αλληλεπίδρασή του με την κοινωνία.

Άνθρωπος και κοινωνία

- Η κοινωνία διαμορφώνει τον άνθρωπο και ο άνθρωπος διαμορφώνει την κοινωνία.
- Ο άνθρωπος με τη συνειδητή του δράση αλλάζει τη φύση και την κοινωνία.
- Ο άνθρωπος διαμορφώνει τις κοινωνικές του σχέσεις και οικοδομεί το μέλλον του.
- Η κοινωνία θέτει στον άνθρωπο πλαίσιο δράσης, όμως ο άνθρωπος με τη δράση του μπορεί να μετασχηματίσει αυτό το πλαίσιο.

Η κοινωνία και τα χαρακτηριστικά της

- Κοινωνία είναι ένα σύνολο ανθρώπων που έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) Οργάνωση

- Η κοινωνία είναι το σύνολο των μελών της. Η ζωή και η οργάνωση των μελών της ρυθμίζονται από κανόνες (άγραφους και γραπτούς), διέπονται από αξίες κτλ.

β) Αυτοτέλεια

- Κάθε κοινωνία είναι διακριτή και ξεχωριστή από άλλες κοινωνίες. Γι' αυτό λέμε ότι υπάρχει η ελληνική κοινωνία, η ιταλική κοινωνία κτλ.

γ) Διάρκεια

- Η κοινωνία είναι ένα σύνολο ανθρώπων με ιστορία, με διάρκεια στον χρόνο.

Δεν είναι κάτι που διαλύεται και ενώνεται ξανά σε σύντομα χρονικά διαστήματα.

- Η διάρκεια της κοινωνίας ξεπερνά τη ζωή των μελών της.
- Από αυτή την άποψη, η κοινωνία είναι μια οντότητα πέρα και πάνω από τα μέλη της.

δ) Ταυτότητα

- Κάθε κοινωνία έχει μια συλλογική ταυτότητα, την αίσθηση του «εμείς» και του «ανήκειν».
- Εμείς οι Έλληνες ανήκουμε στην ελληνική κοινωνία.

ε) Διαφοροποίηση

- Η κοινωνία δεν αποτελείται από ισότιμα μέλη.
- Αποτελείται από ομάδες, οι οποίες έχουν κοινά σημεία αλλά και αντίθετα συμφέροντα.
- Οι σχέσεις ανάμεσα στις ομάδες είναι, πολλές φορές, σχέσεις ανταγωνισμού αλλά και εκμετάλλευσης. Π.χ. οι πλούσιοι εκμεταλλεύονται τους φτωχούς, έχουν μεγαλύτερη δύναμη κτλ.

Ο άνθρωπος γεννιέται ή γίνεται;

- Η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι έμφυτη ή επίκτητη;
- Οφείλεται σε έμφυτους, βιολογικούς, κληρονομημένους από τη γέννηση παράγοντες ή σε κοινωνικούς, που διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου;
- Πιο παλιά, κυριαρχούσε η άποψη ότι η ανθρώπινη προσωπικότητα είναι προϊόν βιολογικών παραγόντων.
- Σήμερα, οι κοινωνικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασής του με την κοινωνία.
- Αλληλεπίδραση σημαίνει ότι ο άνθρωπος δε δέχεται παθητικά τα μηνύματα της κοινωνίας. Τα κρίνει, ορισμένα τα απορρίπτει και άλλα τα προσαρμόζει στις δικές του ανάγκες και στη δική του ιδιοσυγκρασία.

Η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ατομική και κοινωνική

- Η κοινωνία έχει τους θεσμούς και τα πολιτιστικά προϊόντα της (ήθη, έθιμα, μουσική, επιστήμες, μόδα κτλ.).
- Το άτομο υιοθετεί κάποια από αυτά.
- Η επιλογή είναι ατομική, γίνεται όμως μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.

1.2 Η πόλις και ο πολίτης

Η πόλη στην αρχαία Ελλάδα

- Πολιτεία στην αρχαία Ελλάδα σήμαινε την οργανωμένη πόλη με δημοκρατικό πολίτευμα.
- Μετά τον 15ο αιώνα, ο όρος «πολιτεία» σημαίνει το κράτος.
- Στην αρχαιότητα, όμως, πολιτεία και κοινωνία δεν ήταν κάτι διαφορετικό. Πολιτεία ήταν οι πολίτες της (Θουκυδίδης: «άνδρες γαρ πόλις»).
- Ο Περικλής στον *Επιτάφιο*, λέγοντας «πόλη», εννοεί την κοινωνία που μετέχει στα κοινά: «η πόλη μας είναι σχολείο της Ελλάδας».
- Η πόλη είναι ο τελευταίος κρίκος της αλυσίδας οικία – κώμη – πόλη (Αριστοτέλης).
- Η πόλη σημαίνει συλλογικότητα και συμμετοχή. Η οικία είναι ο ιδιωτικός χώρος.
- Η πόλη υποτάσσει το ατομικό συμφέρον του πολίτη στο δημόσιο συμφέρον.
- Όταν ακμάζει η πόλη, χτίζεται ο Παρθενώνας.
- Όταν παρακμάζει η πόλη, δηλαδή η δημοκρατία, καταδικάζεται ο Σωκράτης.

Η αξία της δημοκρατίας

- Το «θαύμα» του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού οφείλεται στη δημοκρατία.
- Πολλοί όροι της σύγχρονης πολιτικής προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα (π.χ. δημοκρατία = democracy, πολιτική = policy).

Ο πολίτης

- Ο πολίτης εμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα.
- Πριν από τον πολίτη υπήρχαν οι υπήκοοι, άνθρωποι χωρίς δικαιώματα, έρμαια στη βούληση των μοναρχών.
- Ο πολίτης εκλέγει και εκλέγεται, κυβερνά και κυβερνιέται. Έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Καταλαμβάνει αξιώματα (βουλευτής, δικαστής, στρατηγός κτλ.).
- Πόλη είναι οι πολίτες της [«πολίτης είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*)].
- Η διαπαιδαγώγηση των πολιτών από την πόλη είχε τεράστια σημασία, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να συμμετέχουν υπεύθυνα και ώριμα στα κοινά.
- Οι νέοι, όταν ενηλικιώνονταν και αποκτούσαν πολιτικά δικαιώματα, έδιναν τον «όρκο του πολίτη».

Οι αντιθέσεις του αρχαίου κόσμου

- Στην αρχαία ελληνική δημοκρατία δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά είχαν μόνο οι ελεύθεροι και οι άνδρες.
- Οι δούλοι και οι γυναίκες δεν είχαν δικαιώματα, δεν ήταν πολίτες.

- Μέσα στις πόλεις υπήρχαν κοινωνικές αντιθέσεις (πλούσιοι – φτωχοί).
- Ανάμεσα στις διάφορες πόλεις προκαλούνταν πόλεμοι, ενώ στο εσωτερικό τους αναπτύσσονταν διαμάχες.
- Ο αρχαίος κόσμος δεν ήταν ενιαίος και αδιαφοροποίητος. Μια τέτοια εικόνα είναι κατασκευή, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

1.3 Η πολιτική τέχνη

Ορισμός της πολιτικής από τον Μαξ Βέμπερ

- Ο Γερμανός κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ (1864-1920) έδωσε τον ορισμό της πολιτικής:
- Πολιτική είναι αγώνας είτε ανάμεσα σε κράτη είτε ανάμεσα σε ομάδες εντός ενός κράτους, με σκοπό:
 - την κατάκτηση της εξουσίας
 - τον επηρεασμό της.

Χαρακτηριστικά της πολιτικής

- Είναι η συλλογική ή ατομική δράση που αποσκοπεί στο δημόσιο συμφέρον, που επηρεάζει την κοινωνία.
- Είναι η τέχνη της διακυβέρνησης.
- Είναι η επιλογή μέσων για την επιτυχία σκοπών.
- Είναι η τέχνη του εφικτού. Στην πολιτική υπάρχει ένα όραμα, αλλά υπάρχει και ένα πλαίσιο δράσης που μπορεί να επιτρέψει την υλοποίηση μόνο κάποιων πτυχών του οράματος.
- Η πολιτική σχετίζεται πάντα με την εξουσία (αγώνας για την κατάληψή της και τον επηρεασμό της ή αγώνας εναντίον της).
- Κάθε πολίτης ασκεί πολιτική. Αλλά τι σημαίνει πολιτική;

Το θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα

- Πώς μπορεί να συνυπάρξει η αποτελεσματικότητα με την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα;
- Πώς π.χ. μπορεί να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη της οποίας τα αποτελέσματα θα απολαμβάνει όλο το κοινωνικό σύνολο, ενώ παράλληλα δε θα γίνεται εκμετάλληση κάποιων ομάδων;
- Κάθε πολιτική ιδεολογία αναπτύσσεται ως απάντηση σε αυτό το θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα.

Η πολιτική υπηρετεί αξίες ή συμφέροντα;

- Η πολιτική εκφράζει κοινές αξίες;

- Ή είναι σύγκρουση ομάδων που επιδιώκουν να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους;
- Για τον Αριστοτέλη, η πολιτική υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.
- Για τον Σωκράτη, η πολιτική συνδέεται με την ηθική και αποσκοπεί στη βελτίωση όλων των πολιτών. Χωρίς αξίες και ηθική, η πολιτική μετατρέπεται σε πανουργία.
- Γι' αυτό και όσοι αναλάμβαναν αξιώματα στην πόλη-κράτος περνούσαν από «δοκιμασία» (ηθικό έλεγχο). Έπρεπε να αποδείξουν ότι σέβονταν την πόλη και τους θεούς, πλήρωναν τους φόρους τους, είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις κτλ.
- Ο έλεγχος ασκούσαν καθημερινά από την Εκκλησία του Δήμου και στο τέλος της χρονιάς από τη βουλή. Στο τέλος της θητείας τους, λογοδοτούσαν όσοι διαχειρίζονταν δημόσιο χρήμα.

Η συμμετοχή του πολίτη στην αρχαία πόλη-κράτος

- Η συμμετοχή των πολιτών είναι ο πυρήνας της δημοκρατίας.
- Χωρίς συμμετοχή δεν υπάρχει δημοκρατία.
- Οι αρχαίοι Έλληνες απαξίωναν όσους δε μετείχαν στα κοινά (ο μη συμμετέχων χαρακτηριζόταν «ιδιώτης», δηλαδή άχρηστος).
- Ο πολίτης συμμετείχε στην Εκκλησία του Δήμου, στη βουλή (Βουλή των Πεντακοσίων), στη δικαιοσύνη (Ηλιαία) και γενικά στα δημόσια αξιώματα.

Καλή και κακή πολιτική

- Η πολιτική υπάρχει και έχει νόημα, επειδή τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα έχουν πολλές και διαφορετικές λύσεις.
- «Καλή» χαρακτηρίζεται η πολιτική που έχει σκοπούς και ξεκάθαρα μέσα.
- Η πολιτική αποτιμάται από τα έργα και όχι από τα λόγια.
- Σε πολλές περιπτώσεις η πολιτική αργεί να φέρει καρπούς. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να αποτιμηθεί.
- Στόχος της καλής πολιτικής είναι να βελτιώνει τη ζωή της πλειονότητας των πολιτών.

1.4 Ο πολιτικός – Οι ιδιότητες του πολιτικού

Πολιτικός και πολιτική

- Ο πολιτικός πρέπει να υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον και όχι το ατομικό.
- Πρέπει να έχει όραμα, διότι χωρίς όραμα η πολιτική γίνεται διαχείριση καταστάσεων χωρίς προοπτική αλλαγής.

Οι πολιτικοί στον Πλάτωνα: Οι άριστοι

- Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, πρέπει να κυβερνούν οι άριστοι, οι ειδικοί.
- Οι ανεπαρκείς πολιτικοί είναι πληγή της δημοκρατίας.
- Με τη θέση του αυτή ο Πλάτωνας αμφισβητεί την άμεση δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας: δεν είναι όλοι οι πολίτες ικανοί να κυβερνήσουν, αλλά μόνο οι άριστοι.
- Η θέση του πολιτικού είναι κρίσιμη, και συνεπώς η ευθύνη του μεγάλη.

Τα προσόντα του πολιτικού, κατά τον Αριστοτέλη

- Αγάπη για την πόλη και τους πολίτες.
- Δικαιοσύνη και μετριοπάθεια.
- Γνώση της αποτελεσματικότητας των νόμων.
- Ικανότητα υλοποίησης έργων.
- Σωστή επιλογή στόχων και μέσων.

Ο ποιητής Αγάθωνας για τους πολιτικούς

- Ο πολιτικός δεν πρέπει να λησμονεί ότι:
 - κυβερνά ανθρώπους
 - κυβερνά σύμφωνα με τους νόμους
 - δε θα κυβερνά για πάντα.

Πολιτικός: ήθος και ικανότητα λόγου – πειθούς

- Ο πολιτικός είναι ανάγκη να έχει ρητορικές ικανότητες, για να μπορεί να πείσει.
- Η πειθώ είναι αποτέλεσμα λόγων και έργων. Γι' αυτό ο πολιτικός πρέπει να διαθέτει και ήθος.
- Διαφορετικά, δεν είναι πολιτικός αλλά πολιτικάντης. Προσπαθεί μέσω της πολιτικής να ικανοποιήσει τα προσωπικά του συμφέροντα.

Ενημέρωση του πολίτη

- Είναι αναγκαία για τη λειτουργία της δημοκρατίας.
- Οι πολίτες πρέπει να έχουν πλήρη επίγνωση των όποιων επιλογών τους.

Ο πολιτικός ηγέτης

- Ορισμένοι πολιτικοί ξεχωρίζουν και γίνονται ηγέτες.
- Ο ηγέτης εκφράζει την πλειονότητα των πολιτών, συνθέτει απόψεις, κάνει τομές.
- Προσόντα του είναι:
 - α. Το όραμα**
 - Ο ηγέτης έχει όραμα που συγκινεί και κινητοποιεί τον λαό κτλ.
 - β. Το ήθος**
 - Ο ηγέτης κινητοποιεί με το ήθος του, με το προσωπικό του παράδειγμα.
 - γ. Η παιδεία**
 - Διαθέτει σφαιρική γνώση αλλά και ειδική, σχετική με επιμέρους θέματα.

1.5 Η οικονομία

1.5.1 Κοινωνία, πολιτεία και οικονομία: αμφίδρομες σχέσεις

- Οικονομία, κοινωνία και πολιτική αλληλεπιδρούν.
- Η οικονομία είναι η βάση, καθορίζει ένα πλαίσιο δράσης.
- Όμως, η κοινωνία και η πολιτεία θέτουν όρους και μπορούν να αλλάξουν το πλαίσιο της οικονομίας.
- Η ισχυρή οικονομία πρέπει να συνυπάρχει με την ισχυρή κοινωνία και την ισχυρή πολιτική. Διαφορετικά, θα υπάρξει ασυδοσία των οικονομικά ισχυρών.

Λόγοι κυριαρχίας της οικονομίας στην πολιτική

- Οικονομία εδώ σημαίνει το ιδιωτικό συμφέρον.
- Πολιτική εδώ σημαίνει τη δράση για το δημόσιο συμφέρον.

α) Διεθνοποίηση της οικονομίας

- Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι τράπεζες, με τη διεθνοποίηση της σύγχρονης οικονομίας, έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των κρατών.
- Τα κράτη, η πολιτική και οι πολιτικοί έχουν παραμεριστεί, σε μεγάλο βαθμό, από τις στοχεύσεις των τεράστιων πολυεθνικών εταιρειών.

β) Επικράτηση της λογικής της οικονομίας (κόστος – όφελος)

- Στην καπιταλιστική κοινωνία, παρατηρείται «αποικιοποίηση» της πολιτικής από την οικονομία (Χάμπερμας).
- Οι πολίτες σκέπτονται με τη λογική της οικονομίας (ιδιωτικό όφελος) και όχι με τη λογική της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον).
- Οι πολίτες από συμμετέτοχοι στην πολιτική έχουν μετατραπεί σε καταναλωτές πολιτικής. Όμως, οι καταναλωτές δεν μπορούν να φέρουν αλλαγές.

Η κυριαρχία της πολιτικής επί της οικονομίας

- Οδηγεί σε ολοκληρωτισμό.
- Όταν η πολιτική ελέγχει κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας, πνίγει κάθε δημιουργία.

1.5.2 Από την οικονομία του οίκου στην οικονομία της πόλης

- Στις αρχαίες κοινωνίες, στην οικονομία κυριαρχούν ο οίκος και η κοινότητα.
- Κάθε οικογένεια παράγει αυτό που έχει ανάγκη.
- Το περίσσειμα της παραγωγής το ανταλλάσσει με τα προϊόντα άλλων οικογενειών (αντιπραγματισμός = ανταλλαγή πραγμάτων).

Η δημιουργία των πόλεων

- Αργότερα, η ανάπτυξη της οικονομίας οδήγησε από τον οίκο στην κοινότητα και από την κοινότητα στην πόλη.
- Οι πόλεις δημιουργήθηκαν λόγω:
 - της ανάπτυξης του εμπορίου
 - της ανάπτυξης των κρατικών λειτουργιών
 - της ανάπτυξης του χρήματος ως μέσου ανταλλαγής
 - του καταμερισμού της εργασίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης. Σ
- Αντιπραγματισμός είναι η χρήση χρήματος στις ανταλλαγές. Λ
- Οι κοινωνικές επιστήμες υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα έμφυτων παραγόντων. Λ
- Η πολιτική για τους αρχαίους Έλληνες υπηρετεί αξίες. Σ
- Το άτομο λειτουργεί ως δέκτης και ως πομπός μηνυμάτων. Σ

1β. Ο πολιτικός θα πρέπει (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση):

ε. Όλα αυτά.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

1. άτομο – πομπός και δέκτης
2. ομάδα – μικρό σύνολο ανθρώπων
3. κοινωνία – μεγάλο σύνολο ανθρώπων
4. αυτοτέλεια – χαρακτηριστικό της κοινωνίας
5. συμπεριφορά – ατομική και κοινωνική

2α. Αναπτύξτε την έννοια του πολίτη στην κλασική Αθήνα.

Η έννοια του πολίτη εμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα. Συνδέεται με την πόλη και τη δημοκρατία. Πολιτεία και κοινωνία, στην αρχαία Ελλάδα, δεν ήταν διαφορετικές έννοιες. Πόλη ήταν οι πολίτες της [«πολίτης είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια» (Αριστοτέλης, Πολιτικά)]. Πολιτεία ήταν η ίδια η κοινωνία. Πριν από τον πολίτη υπήρχαν οι υπήκοοι, άνθρωποι χωρίς δικαιώματα, έρμαια στη βούληση των μοναρχών. Ο πολίτης εκλέγει και εκλέγεται, κυβερνά και κυβερνιέται. Έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Καταλαμβάνει αξιώματα (βουλευτής, δικαστής, στρατηγός κτλ.).

2β. Για ποιους λόγους η οικονομία κυριαρχεί επί της πολιτικής;

Ο πρώτος λόγος είναι η διεθνοποίηση της οικονομίας. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι τράπεζες, με τη διεθνοποίηση της σύγχρονης οικονομίας, έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των κρατών. Τα κράτη, η πολιτική και οι πολιτικοί έχουν πα-

ραμεριστεί, σε μεγάλο βαθμό, από τις στοχεύσεις των τεράστιων πολυεθνικών εταιρειών.

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι, όπως έχει επισημάνει και ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας, έχει επικρατήσει η λογική της οικονομίας (κόστος - όφελος) στην πολιτική. Οι πολίτες σκέπτονται με τη λογική της οικονομίας (ιδιωτικό όφελος) και όχι με τη λογική της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον). Οι πολίτες από συμμετέτοχοι στην πολιτική έχουν μετατραπεί σε καταναλωτές πολιτικής.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Επιλέξτε από την ιστορία έναν σημαντικό πολιτικό και σημειώστε ποια σημεία της πολιτικής του αποτέλεσαν τομή για την εποχή του και γιατί;

Ένας σημαντικός Έλληνας πολιτικός ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η διακυβέρνηση της χώρας από τον Βενιζέλο ταυτίστηκε με σημαντικές τομές και αλλαγές στην ελληνική οικονομία, κοινωνία και πολιτική. Ο Βενιζέλος προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τη δημόσια διοίκηση και την εκπαίδευση. Με διπλωματικούς χειρισμούς αλλά και εμπλοκή σε πολεμικές συρράξεις (Βαλκανικοί Πόλεμοι - Μικρασιατική Εκστρατεία) μεγάλωσε την ελληνική επικράτεια.

1β. Να εξηγήσετε με ένα παράδειγμα την άποψη ότι «μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης».

Ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης. Η κοινωνία διαμορφώνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται τα άτομα, αλλά και τα άτομα με τη δράση τους μπορούν να αλλάξουν το πλαίσιο αυτό. Η προσωπικότητα του ανθρώπου, επίσης, είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασής του με την κοινωνία. Άνθρωποι που έζησαν εκτός κοινωνιών (παιδιά που μεγάλωσαν με άγρια ζώα) και δεν απέκτησαν τις ιδιότητες του κοινωνικού βίου (συμπεριφορά κτλ.) αποδεικνύουν πόσο σημαντική είναι η αλληλεπίδραση ατόμου - κοινωνίας.

2α. Ποια ήταν η δοκιμασία όσων αναλάμβαναν δημόσιο αξίωμα στην αρχαία Αθήνα;

Όσοι αναλάμβαναν αξιώματα στην πόλη-κράτος περνούσαν από «δοκιμασία» (ηθικό έλεγχο). Έπρεπε να αποδείξουν ότι σέβονταν την πόλη και τους θεούς, πλήρωναν τους φόρους τους, αν είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις κτλ. Ο έλεγχος ασκούσαν καθημερινά από την Εκκλησία του Δήμου και στο τέλος της χρονιάς από τη Βουλή. Στο τέλος της θητείας τους λογοδοτούσαν όσοι διαχειρίζονταν δημόσιο χρήμα.

2β. Ποια ήταν τα προσόντα του πολιτικού στην αρχαία Ελλάδα;

Τα προσόντα του πολιτικού στην αρχαία Ελλάδα ήταν: η αγάπη για την πόλη και τους πολίτες, η δικαιοσύνη και η μετριοπάθεια, η γνώση της αποτελεσματικότητας των νόμων, η ικανότητα υλοποίησης έργων, η σωστή επιλογή στόχων και μέσων.

Επιπλέον:

- **Να επισημάνετε δύο σημαντικά κοινωνικά ή οικονομικά ή πολιτικά προβλήματα και να προτείνετε τρόπους επίλυσής τους.**
 1. Η μη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, γεγονός που υποσκάπτει το δημοκρατικό πολίτευμα. Η επίλυση του προβλήματος είναι η ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών, η αύξηση της λαϊκής συμμετοχής μέσα από συχνότερα δημοψηφίσματα κτλ.
 2. Η διαφθορά ορισμένων πολιτικών. Η αντιμετώπιση του προβλήματος βρίσκεται στην εφαρμογή των «δοκιμασιών» που είχαν θεσμοθετήσει οι αρχαίοι Αθηναίοι για τους πολιτικούς.

2.1

Από την αγροτική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης**2.1.1 Αγροτική κοινωνία**

- Αγροτικές είναι οι κοινωνίες που ζουν από την καλλιέργεια της γης.
- Προϋπόθεση της καλλιέργειας της γης είναι η μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων σε έναν τόπο που αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη οικισμών.
- Τέτοιοι μόνιμοι οικισμοί, μαζί με είδη μικρών καλλιεργειών, εμφανίστηκαν από τη νεολιθική εποχή.

Μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση όλες οι κοινωνίες ήταν αγροτικές

- Στις αγροτικές κοινωνίες (αυτοκρατορίες της Βαβυλώνας, της Αιγύπτου, των Ίνκας, των Αζτέκων, αρχαία Ελλάδα, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, Βυζάντιο) είχαν αναπτυχθεί επίσης το εμπόριο και η βιοτεχνία. Όμως, κυρίαρχος τομέας της οικονομίας ήταν η γεωργία.
- Η πλειονότητα του πληθυσμού κατοικούσε σε χωριά (χωριό = μικρή οικιστική μονάδα).
- Μετά τη βιομηχανική επανάσταση, αναπτύχθηκε η βιομηχανία, ενώ η γεωργία μειώθηκε ως οικονομική δραστηριότητα.
- Οι αγροτικές κοινωνίες έγιναν τμήματα των βιομηχανικών κοινωνιών. Η πλειονότητα του πληθυσμού δεν ασχολούνταν πια με τη γεωργία ούτε κατοικούσε σε χωριά.

Οικονομικά ανεπτυγμένες κοινωνίες

- Ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία.
- Ο αγροτικός τομέας έχει και αυτός εκβιομηχανιστεί με τις σύγχρονες μηχανές (τρακτέρ, αλωνιστικές μηχανές κτλ.).

Αναπτυσσόμενες χώρες

- Είναι οι χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής.
- Η καλλιέργεια της γης δε γίνεται με σύγχρονα μέσα (μηχανές), αλλά με παραδοσιακούς τρόπους.
- Μεγάλο μέρος του πληθυσμού – σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως η Ρουάντα, η Ουγκάντα και η Αιθιοπία, το μεγαλύτερο – ασχολείται με τη γεωργία.

2.1.2 Βιομηχανική κοινωνία

- Είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης.
- Βιομηχανική επανάσταση είναι η εκβιομηχάνιση της παραγωγικής διαδικασίας, η χρήση μηχανών στην παραγωγή.
- Με τη χρήση των επιστημονικών επιτευγμάτων στην παραγωγική διαδικασία (δύναμη του νερού και του ατμού, αργότερα ηλεκτρισμός), οι βιοτεχνίες μετεξελίχθηκαν σε εργοστάσια και η παραγωγικότητα της εργασίας εκτινάχθηκε στα ύψη.

Χαρακτηριστικά της βιομηχανικής κοινωνίας

α) Αστικοποίηση

- Στη βιομηχανική κοινωνία, η πλειονότητα του πληθυσμού ζει σε πόλεις.
- Οι πόλεις αναπτύχθηκαν γύρω από τα εργοστάσια, στα οποία συνέρρευσαν εργάτες προκειμένου να εργαστούν.
- Αστικοποίηση είναι η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις.

β) Αύξηση της προσδοκώμενης ζωής

- Η εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης, της χημείας φαρμάκων και της φαρμακευτικής, σε συνδυασμό με τη βελτίωση των όρων ζωής, αύξησαν την προσδοκώμενη ζωή.
- Προσδοκώμενη ζωή είναι ο μέσος όρος ετών ζωής των ανθρώπων σε μια κοινωνία.

γ) Αύξηση της παραγωγής προϊόντων – ζήτηση για νέα προϊόντα

- Η ανάπτυξη της βιομηχανίας οδήγησε στην παραγωγή νέων προϊόντων.
- Τα νέα προϊόντα δημιούργησαν νέες ανάγκες και συνήθειες στους καταναλωτές. Όταν, π.χ. κατασκευάστηκε η τηλεόραση, άρχισε η μαζική κατανάλωσή της. Μέχρι τότε κανείς δεν την είχε σκεφτεί ούτε είχε την ανάγκη να την αγοράσει. Το καταναλωτικό κοινό παρακολουθεί την εξέλιξή της και αγοράζει τα νέα μοντέλα, καθώς προσφέρουν περισσότερες και καλύτερες υπηρεσίες. Πριν, όμως, από την παραγωγή τους κανείς δεν είχε σκεφτεί ούτε είχε την ανάγκη να τα αγοράσει. Η βιομηχανία αύξησε θεαματικά την παραγωγή των

δ) Ανάπτυξη του εμπορίου και των τραπεζών

- Το εμπόριο και οι τράπεζες έχουν αναπτυχθεί στις βιομηχανικές κοινωνίες, διότι έχει αυξηθεί ο αριθμός των συναλλαγών και των επενδύσεων.

ε) Ανάπτυξη της βιομηχανίας και του τομέα των υπηρεσιών

- Στις βιομηχανικές κοινωνίες έχουν επίσης αναπτυχθεί οι τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών.
- Η πλειονότητα των εργαζομένων απασχολείται σε αυτούς τους τομείς.

στ) Αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις

- Οι προσωπικές σχέσεις των κατοίκων των χωριών έχουν δώσει τη θέση τους στις τυπικές και απρόσωπες σχέσεις των κατοίκων των μεγάλων πόλεων.

2.1.3 Μεταβιομηχανική κοινωνία

Επανάσταση και κοινωνική αλλαγή

- Επανάσταση είναι η τομή στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, δηλαδή η ριζική αλλαγή τους.
- Από την πλευρά της οικονομίας και των τεχνικών ανακαλύψεων, τομείς είναι:
 - Η καλλιέργεια της γης και η μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων σε έναν τόπο (αγροτικές κοινωνίες).
 - Η βιομηχανική επανάσταση (βιομηχανικές κοινωνίες).
 - Η σύγχρονη τεχνολογία της πληροφορικής και των αυτοματισμών (μεταβιομηχανικές κοινωνίες).

Μεταβιομηχανική κοινωνία

- Στηρίζεται στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφορικής και των αυτοματισμών.
- Τα τελευταία χρόνια, έχει μειωθεί το διάστημα ανάμεσα στον χρόνο εφεύρεσης και στον χρόνο χρήσης της.
 - Η τυπογραφία χρειάστηκε 400 χρόνια για να φτάσει στη μαζική παραγωγή βιβλίων.
 - Το διαδίκτυο μόλις σε 5 χρόνια μεταμόρφωσε την ανθρωπότητα.

Χαρακτηριστικά της μεταβιομηχανικής κοινωνίας

- Αλλάζει η αίσθηση του χώρου και του χρόνου. Οι τεχνολογίες των επικοινωνιών και των συγκοινωνιών «εκμηδενίζουν» την αίσθηση των χιλιομετρικών αποστάσεων.
- Οι συσκευές της νέας τεχνολογίας (ηλεκτρονικός υπολογιστής, ψηφιακός δίσκος, κινητό τηλέφωνο) έχουν αλλάξει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων.
- Μειώνονται οι θέσεις εργασίας, ακόμη και στους τομείς υψηλής τεχνολογίας, λόγω του αυτοματισμού. Οι άνθρωποι αντικαθίστανται από μηχανήματα.
- Αυάνεται ο τομέας των υπηρεσιών.
- Η εξέλιξη της τεχνολογίας επιφέρει γρήγορες αλλαγές στην κοινωνία.
- Μειώνεται η ανειδίκευτη εργασία.
- Όσοι δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες αντιμετωπίζουν πρόβλημα εύρεσης εργασίας και ενδεχομένως κοινωνικού αποκλεισμού.